Kratka povjest
crkve i samostana franjevačkog
u Zagrebu.

Napisao

P. Mladen Barbarić.

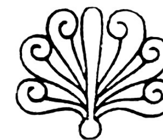
Preštampano iz „Prosvjete“.

ZAGREB
TISAK ANTUNA SCHOLZA
1906.

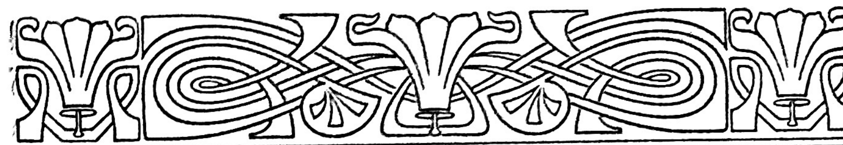
Kratka povjest

crkve i samostana franjevačkog

u Zagrebu.

ZAGREB
TISAK ANTUNA SCHOLZA
1906.

I.

Od osnutka do god. 1880.

Današnji Franjevci imadu začetnika reda svoga u sv. Franji iz Asisa, († 1226.) čovjeku bogoduhu, čija je nauka i način života tako djelovao na savremeni raztrovani život, da je još za živa učitelja toga franjevački red brojio više tisuća članova, a posvojio gotovo čitavu Evropu. Pripovieda se, a i zabilježeno je u samostanu zagrebačkom*), da je sv. Franjo lično prošao hrvatske krajeve, a u samom Zagrebu na kaptolu, osnovao rezidenciju s dvie male čelije: za se i za brata pratioca

*) U kapelici sv. Franje visi na zidu u okviru sa ovim natpisom: Dulcis memoria (slatka uspomena)

Hic locus ille ipse est, humilis pauperque perennem
Quem sibi Franciscus fecit in hisce plagis:
Cum reducem Illyrium Turcis suscepit ab oris
Nec visus talis Religiosus erat
Dat vidua hospitium hic, mendicantique negare
Non postuit, petiit quem pater iste locum.
Ex post ornavit vidua altera. Maximus ergo
Ambabus requiem det Deus ipse suam.

Iza ovih riječi spominje se kao ustanoviteljica Katarina Galović iz sv. Šimuna, gdje imadjaše svoj posjed, a bivala je u Zagrebu, gdje primi i putujućeg sveca te mu pokloni i komad zemljišta, da nastani ovdje svoju braću.
Istu kapelicu je popravila Helena Ručić, rodj. Patačić oko god. 1680., zato je ondje i vidjeti grb Patačića, a Martin Borković, nadbiskup kaločki, posvetio je.

svoga. Tu da je neko vrieme boravio, a našavši zamjene u dvojici nove braće, vratio se u domaju svoju. Ova se verzija historički dokazati ne može, ali je svakako vriedna spomena, buduć da je ona baš dala povoda, te je na mjestu rezidencije sv. Franje, sagradjena kapelica. Lako ipak možemo vjerovati, da su već prvi učenici velikoga Franje došli u naše krajeve. Dolazak njihov i prvi rad nije zapisan u starim knjigama, nego u srcu i pameti hrvatskoga naroda, komu su franjevci tako omiljeli, da ih je u nekim krajevima nazivao „ujacima". Ovu su ljubav redovnici sv. Franje vraćali narodu: ta, eno i onda, kada se je samo krišom zazivalo sveto Ime Isusovo, uz dobre ovčice stada Kristova jedini brižni pastiri bijahu: fratri.

Koliko se ipak iz povjesti saznati može, imali su franjevci sielo svoje u Zagrebu već god. 1260. Te naime godine bijaše generalni kapitul u Narboni, pa se medju ostalim spominje i z a g r e b a č k a k u s t o d i j a, koja je jamačno dobila ime od prvoga ili bar najuglednijega samostana u tim stranama. U kasnijim ispravama i opet nemamo podataka do g. 1323., kada je zagrebački gvardijan pokraj drugih ličnosti izabran za suca u parnicama, koje se ticale kaptola zagrebačkoga. U obće se je malo šta bilježilo o fratrima, buduć da kao „fratres mendicantes" niesu ništa posjedovali, dakle se niesu ni posjedovne izprave sačinjale, a te su vrlo važni historijski dokumenti ovoga doba. Sam Tkalčić dopušta, da su franjevci bili u Zagrebu prije tatarske navale (1242.), ali niesu imali crkve svoje, nego su obavljali službu u Katedralnoj ili cistercijalnoj crkvi sv. Marije. Kada se poslie odlazka Tatara vratili na garište, težkom su mukom popravili stan, pa tako kraj općenite biede niesu ni pomišljati mogli, da si sagrade crkvu.

Franjevačka crkva imala je dvie epohe gradjevne. Najprije kao da se gradilo svetište, a istom kasnije brod. Po gradjevnim ostatcima: kao prozorima, pa onim trim izdubcima za sjedala u svetištu, riečju po cielom ustroju nalikuje franjevačka apsida na onu bl. Dj. Marije u stolnoj crkvi, zato bi mogli reći, da obadvie potječu od istoga

graditelja. Za apsidu se u katedrali znade, da je dogradjena 1284. — dakle: u isto se je nekako vrieme počela graditi i franjevačka apsida. Trebalo je jamačno i dosta vremena i dosta brige, dok se je apsida sagraditi mogla, što radi domaćih borba, što opet radi nestašice novca. Razpra izmedju samostana i jednog pekara godine 1363. dokazuje, kako je to polako i težko bilo s gradnjom.

Osim iztaknutih neprilika snalazila su crkvu i samostan zagrebački više put stradanja. Može se reći, da povjest i ne zna o njima drugo pripoviedati, nego o požaru, o rušenju, o potresu itd.

God. 1528. u borbi izmedju Zapolje i Ferdinanda izgori i crkva i samostan. Kako je u to vrieme umro i zaslužni gvardijan Martin Dubravčan, a crkva i samostan bili su u najžalostnijem stanju, razprše se braća po drugim samostanima. Pusti samostan posvoji kaptol „iure dominii", popravi ga i smjesti u nj školu za djake i seminarij za klerike.

U to vrieme osilio Turčin u Bosni, pa mnogi franjevci, kojima se spremao kolac, tražili u Hrvatskoj utočišća. Polovicom 16. vieka nalazimo u Zagrebu bosanskoga fratra Luku Blešića, komu je kaptol dopustio, da se u bivšem franjevačkom samostanu nastani. Fra Luka se tude posve udomio, već nije ni mislio vratiti se u Bosnu. Ovo njegove mnienje potvrdi i starješinstvo bosanske provincije. Ono posla na generalni kapitul u Napulj molbu, da se samostan zagrebački pripoji bosanskoj provinciji, buduć da ugarska provincija sv. Marije, kojoj je zagrebački samostan do tada pripadao, niti hoće da ga popravlja, niti ima koga, da u nj namjesti. Morali su biti jaki dokazi i žalostne prilike toga samostana, jer je papinom odlukom zaista pripojen provinciji „Bosne srebrne".

Bosanski su franjevci držali ovaj samostan do god. 1601. Iste je godine u Ugarskoj bio provicijalom fra Franjo grof Drašković, koji se čvrsto zauze, da zagrebački samostan pripadne opet ugarskoj provinciji. General franjevački Andjeo a Menena odluči, da se bosanski franjevci izsele iz Zagreba, ali da ne smiju ponieti kaleže

crkveno ruho ili koje druge dragocienosti, nego da sve to mora i nadalje ostati u zagrebačkom samostanu.

S tim ukazom dodje Drašković u Zagreb i preuze crkvena i samostanska dobra. Dakako da je biskup premjestio školu i seminarij. Posla su bile pune ruke. Najveću brigu posveti Drašković zapuštenoj crkvi. Posao se obavljao brzo, ali dosta nevješto. Popravljen je crkvi brod i zapadno pročelje. Da je trebalo pripomoći, lako je razumjeti. Mnogo se našlo plemenitih duša i darežljivih ruku, koje su bodrile nastojanje učenoga biskupa. Najveća hvala ipak ide groficu Jelisavu Muškan, rodjenu Erdödy, koja je položila izdašnu svotu. Njoj se je odužio Drašković time, što je na glavni ulaz postavio Erdödyjanski grb.

Drašković je popravio i samostan. Umro je Zagrebu godine 1637. U samostanu se čuva njegova velika slika u platnu.*)

Djelo Draškovićevo nije dugotrajno ostalo netaknuto. Već godine 1645., 29. ožujka grozan požar uništi mnoge crkve i zgrade zagrebačke, a medju njima dakako crkvu i samostan franjevački.

Bog svojih ne ostavlja! Prem se braća ni nadati niesu mogla, da će lako podići crkvu i samostan, kada je trebalo na sve strane podpomagati, ipak nije dugo potrajalo vrieme, a franjevci i opet podigoše jedno i drugo. U ovom slučaju kraj drugih dobrih duša osobito se blagotvorno ponieše hrvatski staleži i redovi.

Čuli smo, da je nastojanjem Draškovića zagrebački samostan pripojen provinciji sv. Marije u Ugarskoj. Čini se, kao da s ovim nebijahu zadovoljna braća franjevci po Hrvatskoj, te oni zatraže godine 1635. odieljenje od Ugra. Šest gvardijana: krapinski, ivanički, remetinski, kriški, ormuški i varaždinski izaberu odlučnoga gvardijana zagrebačkoga: Timoteja Medjurečkoga, da poradi o tom. Stvar nije išla gladko. Hrvatskom se nastojanju silno opirahu Ugri, pa upotrebiše sve, čak i mito, samo da ne

*) Zabilježeno je, da mu je tijelo još 30 godina poslije smrti nadjeno gipko.

dodje do dieljenja. O. Timotej morade dva put u Rim, da izpriča razne podvale, kojima htjedoše protivnici osujetiti nastojanje njegovo i braće.

G. 1655. 15. prosinca bude napokon odobreno ovo odieljenje papinskim dekretom i proglašeno na sastanku hrvatskih franjevaca u Zagrebu, na kojem je isti o. Ti-

O. Franjo Drašković † 1637.

motej izabran kustodom. Bula pape Aleksandra VII. od 20. lipnja 1656. potvrdila je novu provinciju „s. Ladislai in Slanonia“, komu naslovu braća pridodavahu s početka: „regis Illyricorum“.

Rovarenja s onu stranu Drave niesu prestala. Čak su pobunili neku braću, što su tobože poniženi naslovom kustodije. A tomu napokon doskoči starješinstvo, te već 1662. postade mlada kustodija provincijom.

Svakako će zanimati čitaoce, što su hrvatski

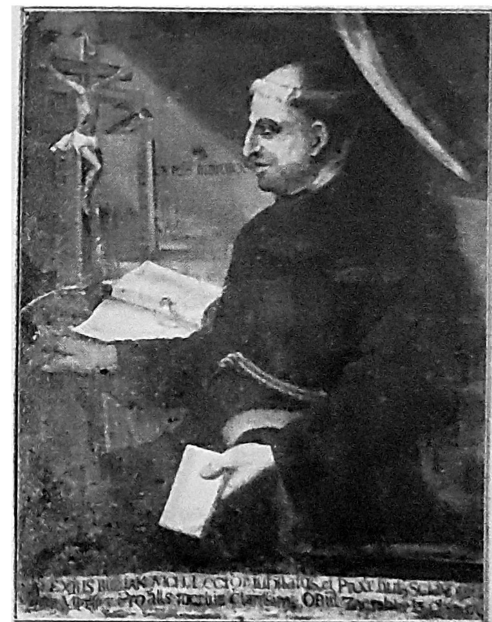
gaoci, hrvatski fratri učinili, kada su postali samosvojni.

Posve je razumljivo, da se je starješinstvo najprije pobrinulo za siguran obstanak svoj, pa baš zato, tek što je osnovana kustodija, prvu brigu posvetiše pomladku i osnuju već godine 1658. „studium philosophicum“ s dva lektora. Skoro zatim ustrojen je takodjer „studium theologicum generale“, komu su osobitu pažnju posvećivali tako, da se jedva kada održao sastanak starješina, a da ne bi što odredili glede profesora, učila, razporeda nauka, uzdržavanja gojenaca itd. Kako je dakle zagrebački samostan postao maticom, jasno je, da je u njem bilo dosta individua, a to tim više, što su se braća franjevci iz Bosne, živući u neprestanoj borbi za obstanak vjere Isusove i ne mogavši sami odgajati pomladak, slali klerike u Zagreb. U jednom starom popisu nalazimo ih 50, a godine 1695. pozvani od vrhovnog starješinstva reda izjaviše, da bi mogli uzdržavati 55 redovnika.

Kraj tolikoga broja poželjno je znati, od česa su živjeli. U „digesta Provinciae“ zabilježeno je god. 1696., da zagrebački samostan nema ni jedne fundacije, koja bi odbacivala kamate, osim jedne, za nabavu svieća, potrebnih pri sv. misi i da mogu noću svršavati oficij, i jednog legata od 50 for. za nabavu odiela. Bili su doduše pojedini samostani u provinciji dužni doprinositi nešto za klerike. Tako je g. 1672. bilo odredjeno, da svaki samostan mora dati za nabavu knjiga, potrebnih klericima, jednu škudu, a u nestašici hrane, da se zagrebački gvardijan ima obratiti na provincijala, pa će on nuždnu hranu izhoditi od bolje stojećih samostana. Ali ni to nije moglo uviek biti.

Moram svakako ovdje pripomenuti pripomoć zagrebačkih klarisa, opatica sv. Klare, koje su spadale u provincije sv. Ladislava i bile pod vrhovnim nadzorom provincijala, a na koje se je starješinstvo obratilo još godine 1662. s molbom, da za razne poslove, koje franjevci kod njih obavljahu, nečim pripomognu („saltem aliquid donec ditiores fiant“). Za opatički samostan bila su kadkad i po dva svećenika franjevca odredjena, koji su sestre izpoviedali, držali im ekshorte itd. Pače je jedno vrieme imenovan

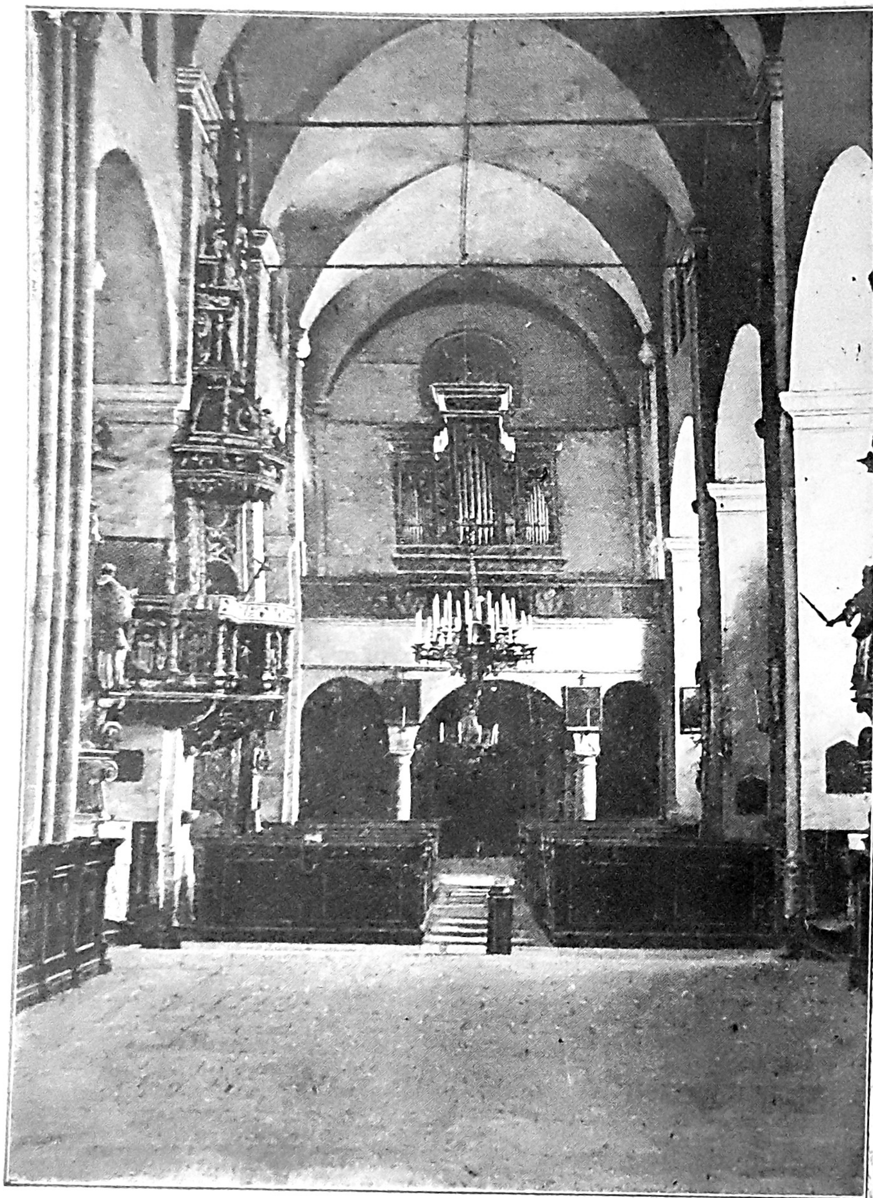
meniti eksprovincijal o Aleksij Buzjaković bio imenovan inspektorom „quo ad directionem et inspectionem bonorum ad earum (Clarissarum sc) monasterium pertinentium. Naklonost braće franjevaca prama sestrama vidi se i otale, što su umrle sestre uvršćivali u svoj nekrologij, za njih se, kao i za ostale članove, danomice Bogu molili, dapače je jedno vrieme svaki svećenik bio dužan služiti

O. Aleksij Buzijaković † 1707.

sv. misu za pok. opaticu, jednako kao i za drugu braću svoju. Moramo dakle vjerovati, da su za tolike usluge častne sestre braći svojoj jamačno i pružale zatraženu pomoć. Ipak najglavnija pripomoć, kao da je dolazila od naroda, koji je franjevce rado darivao, kada su „u ime božje“ kucali na njihovim vratima i molili za one, „qui non sibi solis vivere, sed et aliis proficere“ nastojahu.

Osim rada u školama svojim i kod Klarisa, zagrebački franjevci izpoviedahu i propoviedahu svake nedjelje

Kor i orgulje u staroj crkvi.

Pobočni oltar sv. Franje Ksav. u staroj crkvi.

i sveca, kako to nalazimo u odredbi definitorija od 1669., gdje je postavljena značajna pripomena „ne concio in nostra Ecclesia eodem tempore concurrat cum concione in Ecclesia cathedrali". Pače izlažahu u pomoć župnicima. Ova se pomoć izvrgla kasnije u ingerenciju u župske poslove tako, da je definitorij 1669. na pritužbu zagrebačkoga biskupa odredio, da franjevci oglase sa svojih propoviedaonica, kako u buduće ne će na zahtjev vjernika obavljati župskih posala bez naročite privole pojedinoga župnika.

Druga braća, ne svećenici, obavljahu kućne poslove. Kako iz popisa saznajemo, bilo je medju njima krojača, vrtljara, stolara, kuhača itd. Jedni su išli po prošnji, drugi su kod kuće radili. Kako je crkva i samostan stradavao, imali su, osobito braća, pune ruke posla. Da je to bilo doista, vidjeti možemo iz odredbe definitorija od godine 1703., u kojoj se laicima stolarima dopušta, da ne moraju u kor i na druge zajedničke molitve, a opet da im se dade jača hrana, te tako uzmognu udovoljiti navali posla.

Sve ovo o životu i radu zagrebačkih franjevaca iztakli smo zato, da postane čitaocima življa slika crkve i samostana, o čijoj sudbini želimo dalje pripoviedati.

Osnutkom nove provincije osnovan je i današnji samostan, i to milodarima, a najviše pomoću baruna Franje Keglevića. Dogotovljen bijaše 1669.

No i ovo djelo snadje nesreća. Godine 1674. uslied požara nastrada veći dio kaptola, pa i franjevački samostan i crkva. I opet su morala braća kucati na srca plemenitih ljudi, koji ih i pomogoše. Ovaj put se iztiče kao najveći dobrotvor zagrebački kanonik Stjepan Dojčić.

Vatra je snašla samostan i crkvu još god. 1731. Najprije se zapalio krov na samostanu, zatim na crkvi, odavle priedje na toranj, u kom sve izgori, a zvona se raztališe *).

*) Ovom prigodom su izgorjeli stari rukopisi i različiti popisi. Medju ostalim i imena onih, koji su u grobnici sahranjeni. Samo je tradicijom sačuvano ime Jeronima Hrvata, redovnika osobite pobožnosti, o kom se pripovijeda, da je pri sv. misi više put uznešen bio.

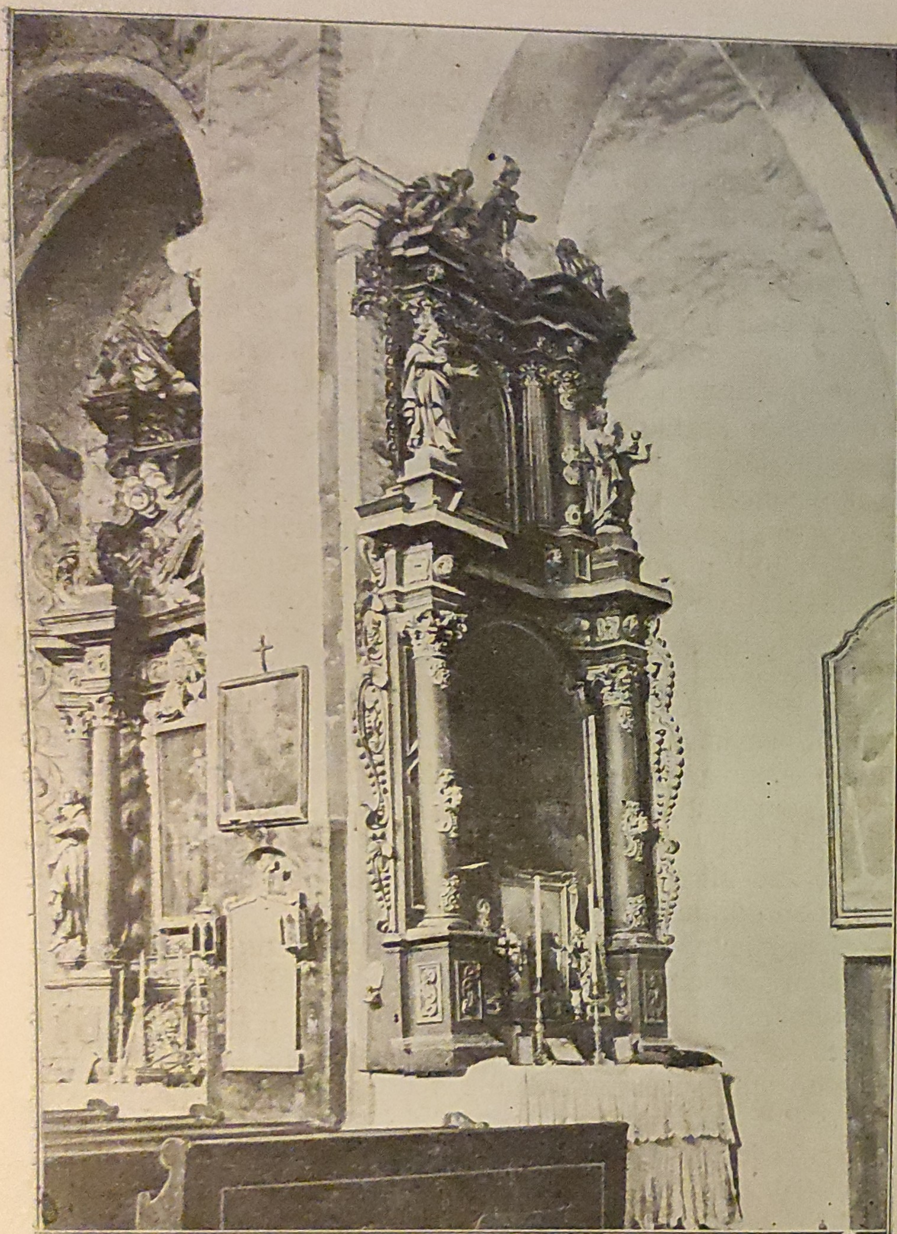
Ovaj put su tužna braća pošla i u daljinu da kupe milodare. Tako u arhivu samostanskom nalazimo dopuštenje kardinala de Althan, biskupa vackoga, o. Antoninu Klobušovskom i drugom njegovom bratu Antoninu Dietrich, da smiju kupiti milodare za pogorjelu crkvu zagrebačku u njegovoj biskupiji. Da su braća nalazila u to doba srca i da su dobivala dosta milodara, možemo zaključiti odatle, što su još iste godine 1731., kada je bio požar, postavili na toranj dva zvona: sv. Antuna i drugo s napisom „gloria in excelsis Deo". G. 1732. postavili su i danas najveće zvono sv. Marije, a 1744. četvrto s napisom „ecce crucem domini, fugite partes adversae". Jamačno je i crkva i samostan u kratko vrieme bio uredjen.

Kako je nestalo požara, prestale su katastrofe sa samostanom i crkvom.

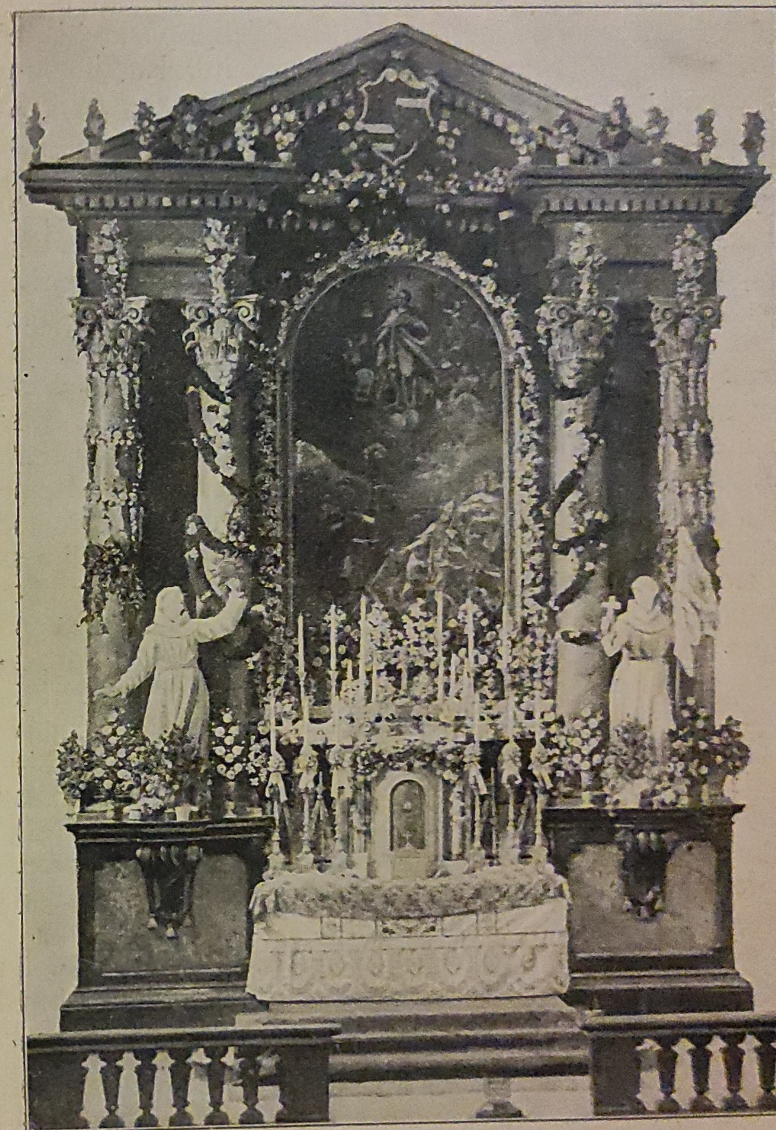
Novi jadi i nevolje počnu snalaziti braću g. 1787. I bez pitanja udjoše u samostan vojnici i tu se nastaniše kao pravi gospodari. Stvari, koje su htjeli, uzeli su sebi, odaje, koje su im se milile, oduzeli braći. Zaplieniše sve, što je pripadalo bratovštinama sv. Franje i sv. Petra od Alkantare. Zauzeše blagovalište, pa braća moradoše uzimati hranu u nekoj vlažnoj sobici u donjem dielu samostana, a bosanski klerici u hodniku, gdje je vrlo neugodno zaudaralo od bolestnih vojnika.

Trpjela su braća, da očuvaju samo crkvu i samostan, kad ali na 9. kolovoza 1788. izidje kraljevski ukaz, koji odredjuje, da franjevci imadu samostan svoj predati vojnicima za bolnicu, a sami se imadu povući u samostan kapucinski u gornjem gradu. Hoćeš, ne ćeš — braća odoše. Mnogo im je toga stradalo kod prenašanja, a još više, kada vojnici i crkvene stvari pobacaše na ulicu i onamo smjestiše 72 postelje s bolestnicima.

Pet godina izbivala braća franjevci iz svoje kuće. Premda je još u siečnju 1793. bilo odredjeno, da se mogu vratiti u svoj samostan, ipak ga niesu zaposjeli do 6. kolovoza iste godine, buduć je vojnička uprava sve moguće upotrebila, da kraljevski ukaz od 1793. ne dodje u kriepost. Napokon se rečenoga dana vratiše na — tako rekuć — razvaline.

Pobočni oltari u staroj crkvi.

Žrtvenik u mjesecu svibnju 1887. kod P P. Franjevaca u Zagrebu.

Pune su imali ruke posla, dok su popravili crkveni krov, crkvu obielili, načinili nova klecala, uredili orgulje itd. A i samostan su morali očistiti, u ćelije postaviti peći, urediti kuhinju, smočnicu, vrt, zdence itd. Nadali su se od vojničke uprave budi kakovoj odšteti ili barem nagradi, buduć da su bili neko vrieme vojnički dušobrižnici „cum periculo vitae, immo etiam amissionis eiusdem", ali ih nada prevarila i niesu dobili ništa! Sva im je utjeha bila, što su se osjećali kao kod kuće, znajuć, da ih Gospod napustiti ne će. U kratko vrieme od 1794.—1797. popraviše klerikat i novi dio samostana „pro alumnis Bosnensibus", postaviše oltar sv. Franje Šavera sa slikom, prenesoše i ponoviše stolce iz nekadašnje crkve opatičke, novu, veliku svjetiljku objesiše, urediše u biblioteci ormare i sastaviše popis knjiga. — Nevolje niesu zaboravile na braću, 26. ožujka 1797. moradoše za nekoliko sati izprazniti samostan, da udju ranjeni vojnici. Samo crkva i ćelija opet ostade braći. Premda su vojnici jedva mjesec dana gospodovali u samostanu, bio je isti tako oštećen, da su težkom mukom uredili. Kao osobiti prijatelj stradalnika franjevaca pokazao se Adam Baričević, župnik sv. Marije, koji je braći u nevolji i kuhinju odstupio. Još se iste godine povratiše vojnici u samostan na pet mjeseci, ali se u domaćoj povjesti ne spominje, da su kakove štete počinili.

Godine 1801. 11. veljače i opet zauzeše samostan. Najprije ostavili braći osam ćelija, kasnije im i to oduzeli, pa tako rekući iztjerali franjevce iz njihove kuće.*) U razoreni samostan vratila se braća istom 18. lipnja. Ovaj put su dobili neku odštetu.

Još su vojnici prodrli u samostan godine 1805. i u njem tako gospodarili, da su franjevci prisiljeni bili i sami izseliti. Vratili se istom poslie godine dana.

*) Osobitoga zaštitnika i zagovornika dobiše braća ovaj put u Emeriku Rafaju, zagr. kanoniku, koji je od dolazka svoga uvijek naginjao fratrima. Nastojanjem njegovim popločen je 1802. sanktuarij i kapelica B. D. M. a u najskudnije vrijeme, kada je vagan žita bio 25 for., isti dobročinilac kao sindik samostanski davaše braći 50—70 vagana pšenice, nešto zobi, novca itd. O njemu kaže domaći kroničar, da je Rafaj bio fratrima ono, što je Josip patriarka bio Egipćanima.

Sada nastadoše mirniji dani, pa i braća posvetiše pazku popravku crkve i samostana. 1810. popravljen je toranj, 1816. postavljen novi krov na crkvi i samostanu i to uz nabavljene mnoge stvari za crkvu i samostan. Što je potrebno bilo nabavljahu, uviek poduprti milodarima dobrih ljudi.

Ni sama domaća poviest ne pripovieda nam ništa osobita sve do kobne godine 1880., kada je nova vrst nevolje snašla samostan i crkvu, pa i čitav Zagreb. Domaći poviestničar veli, da se ti dogodjaji ni najcrnijim crnilom ne bi mogli pisati, nego da bi dolično bilo upotriebiti krvave suze. Ograničit se ovdje moramo samo na franjevačku crkvu i samostan. Nemili potres pokrenuo je čitav crkveni zid od ulice i od ulaza. Najviše postrada toranj. Razpukao se na sve četiri strane odozgor pa do dolje i morade biti skinut sve do visine crkvenih zidova. Po nalogu poglavarstva moradoše franjevci ostaviti vrlo oštećeni samostan, jer je prietila pogibao.

Kako uviek, tako i ovaj put nadju oni zaklonište u kanonika Karla Radinovića, koji im dobrostivo dade u kuriji svojoj dvie sobe, kuhinju i drva i to sve punih 20 dana, i u kanonika Franje Milašinovića, koji k sebi primi bolestnoga o. Petra. Što se je dalo u prvi mah učiniti, to se je popravilo, da se barem uzmognu braća nastaniti. A kada se nadjoše u samostanu, kao Jeremija na razvalinama Jeruzalema, ne zdvojiše, nego ozbiljno počeše razmišljati, kako će i opet urediti crkvu i stan svoj.

II.

Od potresa 1880, do njenoga konačnoga uredjenja 1903

Kao što je kapelica sv. Franje bila u početku jedinom crkvicom braće Franjevaca u Zagrebu, tako i poslie potresa, a prije popravka stare crkve, bijaše ona jedinim utočištem ucviljenih sinova asiškoga velikana! Klerici i

Pročelje obnovljene crkve sv. Franje u Zagrebu.

Unutarnjost nove crkve.

lajici ostaviše Zagreb, samo tri svećenika ostadoše na ruševinama. Blage uspomene o. Nikola Kraljek, tadašnji gvardijan, odmah zamoli Zagrebčane, a u prvom redu zemaljsku vladu za pomoć. Bi mu obećano. Ali budući da se s popravkom samostana i crkve nije smjelo oklijevati, a od samih milodara slabo priticalo sredstava, zato redovno starješinstvo 1882. na svom sastanku zaključi, da se s radnjom otpočne, a troškove da će namiriti provincija i pojedini samostani. Dakako da se je uz ove našlo i drugih dobrotvora, pa tako podje o. Nikoli za rukom, da je 9. studenoga iste godine 1882. svečano mogao otvoriti za nuždu obnovljenu crkvu. Kod svečane ove zgode mjesto bolestnoga oca provincije celebrirao je preč. Franjo Budicki, kanonik, a liepo slovo rekao vlč. Josip Zorić, župnik u Prozorju. Domaći ga kroničar nazva „concionator melifluus". Ali se još trebalo pobrinuti i za popravak tornja i samostana!

O. Nikola podastre molbenicu za vladu hrvatsku i onu ugarsku, da se Franjevcima dopusti kupiti milodare. Želja mu se usliša, dopuštenje stigne, a braća u svijet. Obijajuć pragove i kucajuć na vrata skupe što u Zagrebu, što okolo liepu svoticu tako, da se je o. Nikola g. 1883. usudio upustiti u renovaciju, koja je bila proračunana na 5921 for.! Tom je svotom popravljena južna strana crkve, samostan i pojedine čelijice, hodnici i drugo.

God. 1884. postane gvardijanom o. Franjo Rengjeo, komu ostade na brizi nesagradjeni toranj. Zabrinut, kako će ga sagraditi, dodje na misao, da bi bilo najbolje, kada bi se crkva rekonstruirala, pa prema tomu štilu i toranj sagradio. Ovu namisao svoju, koja je bila vrlo sretna s umjetničkoga i historijskoga gledišta, povjeri graditelju stolne crkve i gradjevnom savjetniku H. Bolléu. Poslije temeljite študije dade se Bollé na posao.

Oblici rane gotike u svetištu pokazivahu, da je taj dio crkve gradjen u 13. stoljeću. Bijahu dobro sačuvani, pa ih se lako dalo obnoviti. Stupovi na zidovima bijahu sa podnožjem i glavicama dobro uzdržani. Rebra svodova i zaključni kameni moradoše se djelomice zamieniti novima. Svodovi su bili u vrlo lošem stanju, morade ih se

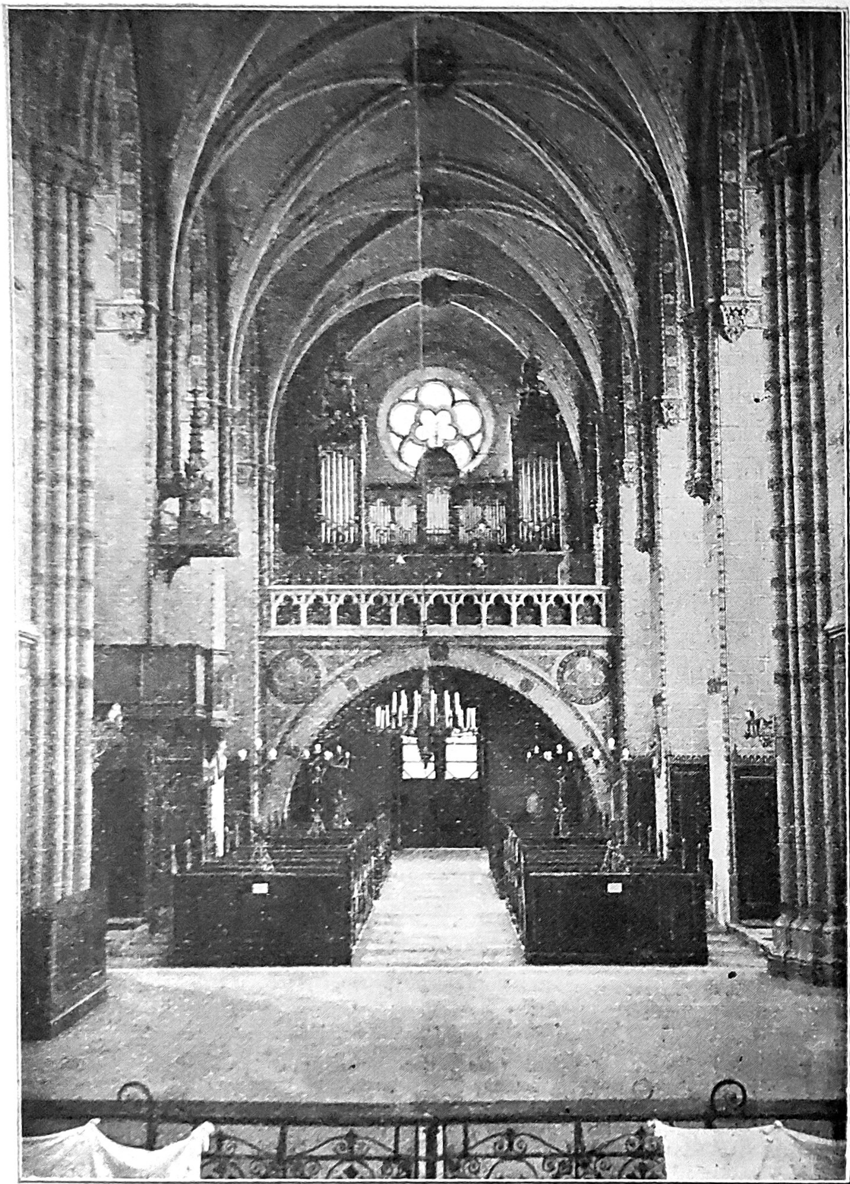
dakle zamieniti novima. Zaključni kameni bijahu bogato urešeni gotskim lišćem, pa se odatle dade zaključiti, da su i glavice stupova bile nekoč slično izvedene. Na njima uresa već nije bilo. Mrežje prozora ponovilo se po postojećim ostatcima. Srednji prozor, koji je bio zazidan, izveden je u prvobitnom obliku. Liepi izdubci (Nische) sa strane sakristije bijahu takodjer zazidani, ali su otvoreni i ponovljeni na evangelskoj strani. Ovi izdubci služili su kao faldistorijum, t. j. za sjedala službujućih svećenika kod svečane mise, te su posve naličili na one u svetištu stolne crkve. U to isto vrieme prema študiji ovoj sagradio je Bollé i toranj i to u stilu rane gotike. Prema želji samostana izvedena je takodjer otvorena kapela s ulične strane.

Ovim je o. Franjo svršio svoje djelovanje. Od tornja i svetišta nije se dalje došlo. Financijalne neprilike bijahu na putu.

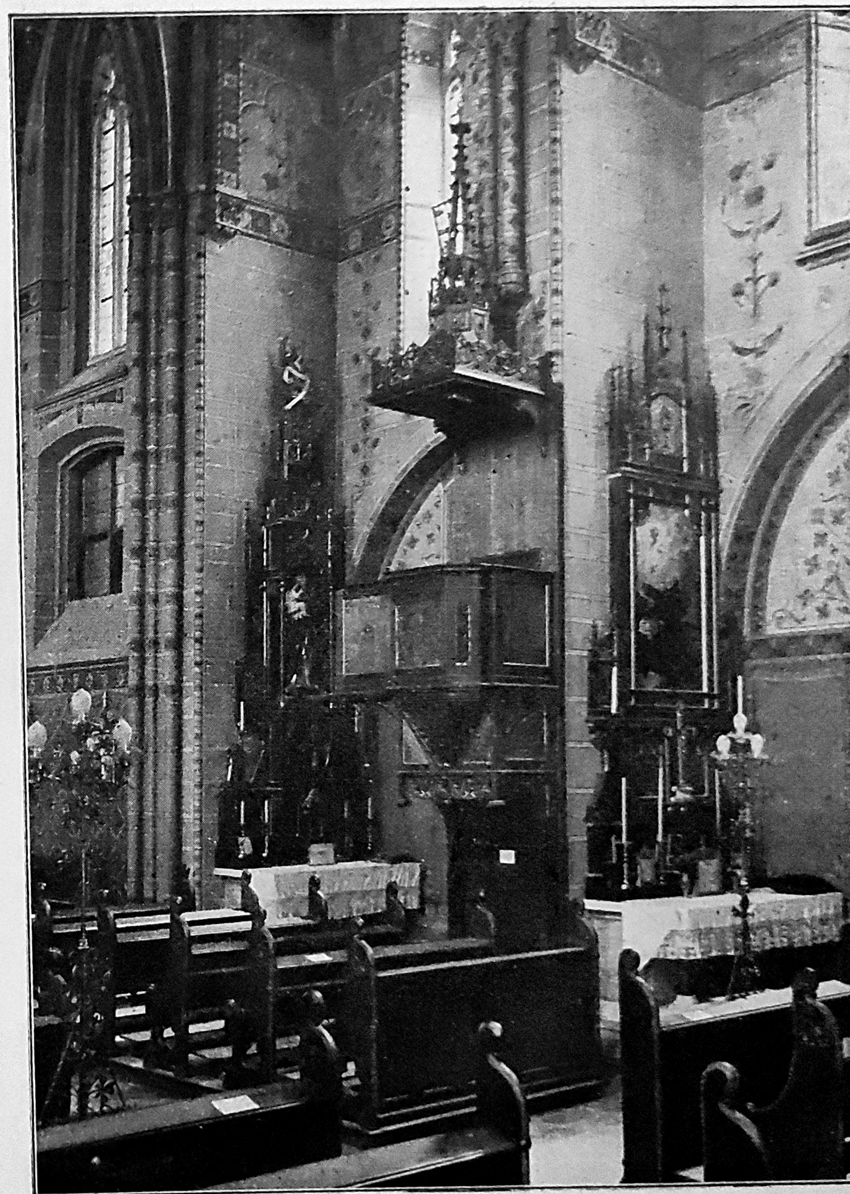
Iza podulje stanke postane gvardijanom o. Vendelin Vošnjak. On odluči, da nastavi započeto djelo. Već je pri početku rekonstrukcije izradjena bila podpuna osnova, ali jer je bilo u interesu ciele gradnje, osnova bude promienjena i na novo izradjena, a tim umjetnički i praktički nadopunjena. Buduć da ne bijaše još novca dovoljnoga za gradnju crkve, o. Vendelin posveti pazku samostanu, te ga krasno poploči i kamenitim stubama uredi.

U to isto vrieme bulom pape Lava XIII. (od 4. listopada 1897.) bude proglašeno jedinstvo čitavoga reda franjevačkoga. Taj je čin ponukao franjevce Hrvate, da se ujedine, te da od dielova triju provincija: sv. Križa, sv. Ladislava i sv. Ivana Kapistrana stvore jednu provinciju. Dekretom generala franjevačkoga od 3. lipnja 1900. o. Alojzija Lauera bude toj želji udovoljeno i stvorena nova hrvatska provincija sv. Ćirila i Metoda, čiji prvi provincijal postade zagrebački gvardijan o. Vendelin.

Razumije se, da je kao gvardijan odstupio a na njegovo mjesta izabran najprije o. Filip Fribec, a zatim dotadanji gvardijan u Beču o. Rafael Rodić 1900. ujedno kustos provincije. Istom, što je došao u Zagreb bude na katoličkom kongresu odlikovan time, što je imenovan tajnikom kongresa. Imajuć prilike promatrati gradnje lijepe

Kor i orgulje u novoj crkvi.

Pobočni oltari u novoj crkvi.

crkve franjevačke u Beču, stekao si liepo izkustvo, pa zato odmah svom dušom prione uz popravak crkve zagrebačke. Našavši Ahilovu petu, koja je smetala poslu, naime loše financije, zamjernom ustrpljivošću i velikom ljubavi spram svete stvari obišao je i u domovini i izvan nje sve one, koje je držao prijateljima crkvene umjetnosti i odanim svetoj stvari katoličkoj. Punim pravom dakle piše „Obzor“, da je njegova eneržija, ustrajnost i smisao omogućila, da se ovo zaista patriotično djelo cilju dovede.

I zaista! Kao mrav se trudio, kao pčela sabirao! Jedva je nekoliko mjeseci u Zagrebu boravio i već se vidjeli plodovi njegovoga nastojanja.

Dne 16. prosinca 1900 svečano je blagoslovio novi veliki žrtvenik mnogo poštovani o. provincijal samostana Vendelin Vošnjak. Svečanost ova, na koju su pohrlili braća i iz drugih samostana, bijaše srdačna zora budućih liepih dana u franj. crkvi. Pripoviedao je liepo i zanosno daleko poznati, sada već pokojni, pučki propovjedač o. Jozo Kovačević. Ovaj novi oltar izradio je brat Kajetan Kuhanec uz pripomoć Zvonimira Maruzzia po nacrtu gradj. savjetnika Bolléa. Stručna kritika iz pera prof. Gjure Kutena vrlo je laskavo glasila, a nije manje povoljan bio sud svih onih, koji oltar vidješe. I onako ukusni oltar ukrasio je umjetničkom slikom sv. Franje domaći naš Celestin Medović.

4. ožujka 1901. dospio u Zagreb graditelj Ivan Holz († 1903.) te odpočeo s restauracijom još nedotjeranoga diela crkve. Vrhovni graditelj Bollé došao je do vrlo zanimive činjenice u iztraživanju gradnje. Izpostavilo se, da je tvrdnja akademika Tkalčića o dviema epohama istinita i da je ladja kasnije zidana od svetišta. Ciela ladja bijaše jedan jedini nerazdieljeni prostor, velik, kao što je ladja danas s ugradjenim kapelama. Za vrieme rušenja nadjeni su na južnoj strani ostatci prozora sa jednostavnim mrežjem i ostatci prostranoga ulaza, koji je vodio u prvu kapelu sa sjeverne strane. U glavnom pročelju, nadjeni su tragovi isto takovoga prozora i nekoliko ostataka profila. Sadanji oblik ladje kao da potječe iz vremena o. Draškovića, koga smo već u prvom djelu spomenuli.

Izjava Tkalčića, da je ova gradnja na brzu ruku izvedena, potvrdjena je takodjer kod rušenja. Zidovi kapela niesu bili ni urezani, već naprosto prislonjeni uz vanjske zidove tako, da je još i žbuka nadjena. Vremenom se nagnuli vanjski zidovi i odielili od upornjaka, pa su nastale pukotine, kasnije žbukom zamazane. Zidje ovih upornjaka bilo je loše: iz svakakvoga neobradjenoga kamena. Kod rekonstrukcije su ti upornjaci porušeni preko polovice i na novo sagradjeni opekom u cementnoj žbuci, pa sada služe kao sigurni upornjaci novih rebrima providjenih svodova.

U staroj crkvi nije bilo svjetla. Jedino iz svetišta je dopiralo svjetlo. Sve je drugo bilo u mraku. Tomu se je doskočilo tako, da je porušen drugi kat samostana, u koliko je bio uz crkvu, i ondje postavljeni novi veliki prozori.

Uslied požara i potresa i zidine niesu bile čvrste. i njih je trebalo učvrstiti sponama željeznim.

Kod arhitektonske provedbe unutarnjosti, zatim zapadnoga i sjevernoga pročelja išao je graditelj za tim, da novi dielovi odgovaraju svetištu. Sjeverna façada razdieljena je prema ugradjenim kapelama upornjacima na četiri diela. U njima su smješteni veliki prozori. Glavno pročelje svršava sa bogato iztaknutim zabatom i fijalama. Velikim reliefom od kipara Moraka u arhitektonskom okviru, prikazujući stigmatizaciju sv. Franje, uresi graditelj zabat nad glavnim portalom.

Glavni portal bude na novo sagradjen, te takodjer arhitektonski proveden u liepim omjerima na pročelju, koje je klasičnom čistoćom razvijeno u oblicima rane gotike. Svi arhitektonski oblici: vijenci, prozori, fiale, listovi i ruže izvedeni su od trajnoga i tvrdoga kamena iz Vrabča.

Arhitektura u nutarnjosti crkve bude udešena prema svetištu.

Unutarnje uredjenje crkve preuzeše domaći radnici. Žrtvenike, propoviedaonice i izpoviedaonice, sagradio je stolar I. Budicki, klupe u svetištu stolar Schiffer, klupe u ladji stolar Šeremet, stolarske radnje na orguljama

Pobočni oltari i propovjedaonica u novoj crkvi.

O. Vendelin Vošnjak,
prvi provincijal franj. provincije sv. Cirila i Metoda.

F. Häcker. Rezbarske radnje na žrtvenicama i druge uredbe izveli su kipari Hauptfeld i König. Figure u prostranim žrtvenicima potječu iz devocionalne trgovine Scholza u Zagrebu. Male angjele u postranim oltarima slikao je profesor I. Bauer. Bogatu dekorativnu slikariju na stienama i svodovima izveo je slikar Peroš.

Zidarske i tesarske radnje izveo je Ivan Holc klesarske i kiparske zagrebački kipar Ignjat Franz, pokrivačke Hinko Bauer, limarske A. Maruzzi, umjetno-bravarske V. Pandić, mreže od žice E. Schlumpf, stolarske radnje za gradnju Breber, pozlatarske i ličilačke Matoš.

Sam arhitekt je izradio nacrt za prozore, da se ne bi slučajno jedinstvo gradnje pokvarilo. Prozore su darovali sliedeći: veliki, okrugli prozor darovao je grad Zagreb, ostale: grof Miroslav Kulmer, senator Gjuro Deželić i supruga Betika, obitelj Amruš-Novak, Crnadak, H. Bauer, senator Slavo Šrepel, vojn. sveć. G. Rihtarić, Ivan Bošnjak, a jedan su darovali neki od zaposlenih majstora. Dva prva pobočna oltara takodjer su poklonjena, oltar presv. srca darovao je presv. g. Pavao Gugler, oltar sv. Josipa zagrebački kaptol.

Kad je crkva bila ovako uredjena, bude njena posveta zakazana na 5. srpnja (1902.) na dan sv. Ćirila i Metoda.

U predvečerje toga svečanoga dana bude samostan i crkva urešena i liepo razsvjetljena.

Crkva je bila i izvana i iznutra okićena zelenilom i trobojnicama. Šest velikih girlanda sa vrha crkvenih stropova do dole resijahu kuću Božju. Liepo pristajalo crkvi i 42 plinske svjetiljke, koje suton crkveni pretvoriše u more svjetla.

Na novo uredjeni kvadrat s kipom bezgrješnog začetka bl. D. M. i dielovi samostana s ulice plivahu u čarobnom svjetlu. Tu su razsvjetu činili šareni lampioni i 46 ukusno izradjenih transparenta. I ovo je bilo djelo slikara Peroša. Medju transparentima liepo je bilo vidjeti embleme svih hrvatskih samostana, koji zažareni svjetlom kao da htjedoše pokazati, kako se vesele ovjenčanju kraljice svoje — zagrebačke crkve. Nad grbom Hrvatske bio napis „1901. u ime božje počeli“, a nad grbom sv. Franje „1902. božjom pomoći dočeli“. Darovitom slikaru su na čast služili simboli: smrt, sud, pakao, kraljevstvo nebesko, vjera, ufanje i ljubav, pa onda slike Srce Isusova, Marijina, Božje oko, papin grb, Alfa i Omega, monogram sv. Josipa itd. Veliki crkveni prozori sa strane samostana bili su ukrašeni razsvjetljenim slikama sv. Ćirila i Metoda, sv. Franje u Porciunkuli i sv. Antuna Paduanskoga.

Bengalska vatra u različitim bojama liepo osjenjivaše hrvatske razvijene zastave i vedra lica braće, koja s veseljem promatrahu ovu ukrasu. Bio je dopušten prolaz i obćinstvu kroz dolnji hodnik, pa se računa, da je te večeri prošlo tuda oko 30.000 ljudi.

Rano u jutro počeli su obredi posvete. Prema propisu crkva bude zatvorena i istom nakon nekih molitava udje svećenstvo u nju. Za njim se vrata zatvorila, a narod vani ostao. Mnogomu je i mnogomu bio žao, da nije mogao gledati liepe i pune značenja obrede.

Posvetu same crkve je preuzeo preuzv. g. nadbiskup dr. Juraj Posilović, komu asistovahu bosanski provincijal Čengić i definitor o. Ignacije Strukić. Osim crkve posvetio je isti g. i glavni oltar na čast sv. Franje Asižkoga.

U isto vrieme, svaki s brojnom asistencijom, konsekrirahu tri biskupa pobočne oltare. I to presv. g. dr. Mahnić, biskup krčki, oltare presv. srca Isusova i sv. Josipa; Dr. Maurović, biskup senjski, oltare majke Božje žalostne i sv. Antuna; a dr. Voršak, biskup zenopolitanski i pomoćni djakovački sv. Ane i sv. Valentina.

Obredi su trajali oko tri sata, pa je tada istom željno izčekujući narod mogao ući u novi hram, koji je za čas dubkom pun bio.

Prigodnu je propovied izrekao vlč. g. Matija Seigerschmied, spomenuvši ujedno od kolike je važnosti u prošlosti i za budućnost franjevački red u Hrvatskoj.

Poslie propoviedi služio je pontifikal presvietli dr. Mahnić uz brojnu asistenciju, a na koru pjevali pjevači

prvostolne crkve koralnu misu od Mitlerera s liepim umetcima. Na harmoniju je igrao poznati vještak prof. Kolander, buduć da orgulje ne bijahu ngotovljene.

Kao uspomena na ovu riedku, a uzvišenu svečanost, podieljene su medju narod spomen slike.

Isti je dan održan svečani banket, komu su osim funkcionara pribivali mnogi uzvani i braća iz čitave provincije, na broju gostiju 64. Razumije se, da je nazdravljeno

P. Rafael Rodić.

papi, kralju itd. Liepo je govorio dr. Vrbanić sa željom, da se franjevci od sada bave umom i znanjem, kao što su se nekoć o užjem borili za krst častni i slobodu zlatnu. Ujedno javno izpoviedi radost svoju, sto vidi u čitavoj banovini jednu franjevačku državu.

I drugi su govorili i nazdravljali, a najsrdačnije gvardijanu Rafaelu.

Velebna ova slava završena je s nadom, da će ovaj

krasni epilog u toli tužnoj poviesti crkve i samostana zagrebačkoga ostati netaknut i sjajan na ponos Franjevaca Hrvata, ljepotu Zagreba i diku crkve katoličke.

Faxit Deus!

*

Još četiri oltara ostadoše poslie posvete da se urede. Za oltar majke božje žalostne i onaj sv. Antuna, nadjoše se skoro dobrotvori: i to za prvi oltar položio je 650 for. presv. g. dr. Ivan Krapac, biskup, a drugi podiže g. Antun Kontak, gradjanin zagrebački.

Dva posliednja oltara: sv. Ane i sv. Valentina uredili su milodarima preč. g. Matije Rihtarića, vojn. župnika i gdje. Barbare Stanković.

Istom 15. travnja 1903. budu dogotovljene orgulje. Izradio ih domaći graditelj Dobnik.

Da se što svečanije orgulje instaliraju, zakazan bi 15. u veče na njima glazbeni koncerat. Već oko 5 sati počeo se sviet kupiti, a oko 7 sati bila je crkva, u koju staje 2000 ljudi, puna. Mnogi i mnogi, koji su malo zakasnili, ne nadjoše više mjesta u crkvi, pa se zadovoljiše i izvana slušati ili se pako vratiše kućama svojim. Birani koncerat izvadjao je vještak Kolander, a pjevao je mali zbor „Vienca“, osim sola od Horaka „Exaudi“, koji je precizno i vrlo liepo odpjevao vlč. g. Zadravec. Ne bi si čovjek mislio, koli liepa glazba djeluje na čovjeka! U crkvi je za vrieme koncerta bio takav mir, da se je i najtiša nuança razabrati mogla.

Poslie koncerta posjetioci obdariše dragovoljno crkvu, pa je pala liepa svota. Obćenito je bilo mnienje, da bi se češće puta rado slušalo ovakove koncerte, kojima se srce oplemenjuje, a duh uzdiže.

Drugi je dan poslie svečane sv. mise vlč. o. provincijal blagoslovio nove orgulje. Na koru su pod misom pjevali klerici iz nadb. sjemeništa.

*

Danas je crkva sv. Franje ures Zagrebu — vriedan odraz raja, u koji — daj Bože, sretno došli!

